

اعجاز معنوی قرآن کریم از دیدگاه صدرالمتلهین

حمیده حائری پورا^۱

۱- کارشناس ارشد فلسفه اسلامی دانشگاه اصفهان و طلبه سطح ۴ تفسیر تطبیقی حوزه رفیعه المصطفی تهران،

Hamide. Haeri@gmail.com

چکیده

صدرالمتلهین در آثار خود تلاش کرده وجه جدیدی از اعجاز قرآن را بیان کند که نتیجه شهودات و مکاشفات شخصی او بوده و قبل از وی این مباحث به طور جامع مطرح نشده است. ملاصدرا ادعا می‌کند قرآن کریم بزرگترین و بالاترین معجزه‌های میباید که برای بشریت امکان ظهور دارد و اعجازی بالاتر از آن قابل تحقق نیست، لذا قرآن معجزه جاوید است و تا قیامت این قابلیت را دارد که بشریت از علوم و معارف آن بهره‌مند گردد. این مرتبه به قرآن اختصاص دارد و سایر کتب آسمانی چنین جایگاهی ندارند. این وجه اعجاز که آن را «اعجاز معنوی» نامیده‌ایم بسیار بالاتر و ارزشمندتر از سایر وجوه اعجاز قرآن همچون اعجاز لفظی، علمی، تشریحی و... است. صدرا برای تبیین مقدمات نظریه خویش ابتدا بحث کمال قوای ادراکی و مراتب وجودی انسان و به تبع آن رتبه انبیاء و انسان کامل را مطرح می‌کند، سپس بحث اعجاز و تناسب معجزه با مرتبه وجودی رسل را بیان نموده و در نهایت به شرح اعجاز معنوی قرآن و مقایسه آن با سایر کتب آسمانی می‌پردازد.

از دیدگاه صدرالمتلهین، در میان مخلوقات الهی، تنها در وجود انسان این قابلیت نهاده شده که به همه عوالم وجود احاطه یابد و بتواند عالمی عقلی مضاهی عالم عینی گردد، لذا انسان ابزار

شناخت همه عوالم هستی، اعم از عالم حس، خیال و عقل را دارا می‌باشد. انسان طالب کمال برای احاطه شدیدتر بر این عوالم باید هر یک از قوای ادراکی خویش را هر چه بیشتر به کمال برساند و قابلیت و استعدادهای نهفته این مشاعر را به ظهور و فعلیت درآورد.

انبیاء الهی هر سه قوه ادراکی حس و خیال و عقل را در حد کمال دارا هستند، لذا وجودشان نسبت به سایر انسان‌ها قوی‌تر بوده و به درجه نبوت نائل می‌آیند. البته انبیاء نیز بر اساس میزان کمال قوای مدرکه اختلاف مراتب پیدا می‌کنند، هر چه مبادی ادراکی آنان قویتر و کامل‌تر باشد به رتبه بالاتری از نبوت می‌رسند، وحی الهی را از مرتبه بالاتری دریافت می‌کنند و القاء علوم و معارف معنوی در قلب ایشان شدیدتر است.

معجزات انبیاء نیز نتیجه‌ی تکامل قوای مدرکه آنهاست؛ هر چه درجه وجودی نبی بالاتر باشد معجزه‌هاش از محسوسات فاصله گرفته و معقول‌تر می‌گردد، از این رو حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) که بالاترین مرتبه کمال مبادی ادراک خصوصاً کمال قوه عاقله را دارد معجزه‌هاش قرآن کریم است که امری عقلی و عالی‌ترین نوع اعجاز می‌باشد.

از سوی دیگر معجزه هر نبی باید با احوال و میزان ادراک قومش متناسب باشد چرا که هدف اعجاز اثبات صدق ادعای نبی و اتمام حجت بر مردم است. افراد بشر از زمان حضرت آدم تا خاتم (صلی الله علیه و آله) در حال ترقی و پیشرفت بودند، با تکامل ملتها معجزات انبیاء نیز کاملتر گردید و از محسوس به معقول پیش رفت تا جائی که امت پیامبر خاتم (صلی الله علیه و آله) به مرحله‌ای از رشد عقلانی رسیدند که توانائی و استعداد درک صحیح علوم و معارف دینی را پیدا کردند، لذا معجزه‌ای که بر آنان ارائه شد امری عقلی بود.

انبیاء سلف معجزات ظاهری و محسوس داشتند اما قرآن کریم علاوه بر اعجاز ظاهری؛ یعنی فصاحت و بلاغت، اعجاز باطنی نیز دارد و سرشار از حقایق الهی بوده و جوامع الکلم می‌باشد. معجزات رسل پیشین تنها برای اثبات صدق ادعای آنان بود و مقصود و معرفتی فراتر از آن نداشت اما قرآن کریم هدفی بسیار والاتر دارد و آن بالا بردن مرتبه وجودی انسان و کامل کردن اوست. اگر علم را از مقوله وجود بدانیم علوم و معارف نامتناهی قرآن شدت و قوت وجودی انسان را افزایش می‌دهد، استعدادهای نهفته او را به فعلیت میرساند و فرد را به مقام جمعیت اسمائی

که در وی به ودیعت نهاده شده نزدیک‌تر می‌گرداند، از این رو قرآن معجزه جاوید است و همه افراد بشر تا قیامت می‌توانند بسته به قابلیت خویش از این جنبه اعجاز قرآن کریم در جهت تکامل وجودی خویش بهره ببرند.

بیانات مذکور آشکار می‌سازد که کلام الله مجید برترین اعجازی است که می‌تواند بر بشریت ارائه گردد و آوردن معجزه‌های بالاتر و بهتر از آن امکان پذیر نمی‌باشد. سایر کتب آسمانی چنین ویژگی ندارند؛ قرآن کلام الهی است که حقیقت آن بر قلب حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) نازل شد و آنچه توسط جبرائیل بر ایشان وحی می‌گردید تنها صورت لفظی آیات قرآن بود، اما نزول سایر کتب آسمانی فقط به صورت الواح مکتوب یا القاء الفاظ و عبارات توسط فرشته وحی بود و حقیقتی وراء الفاظ ظاهری نداشت که بر قلب نبی نازل شود، از این رو هدایت آن برای خود انبیاء و سایر مردم یکسان بود و همه می‌توانستند به طور مساوی از آن بهره ببرند، در حالی که در مورد قرآن این گونه نیست و هر قدر نور قرآن بیشتر بر قلب بتابد فیض بخشی آن نیز افزایش یافته و باطن آیات آشکار می‌گردد، این قابلیت و ظرفیت قرآن تا روز قیامت ادامه دارد و همین امر رمز جاودانگی کلام الله مجید است.

واژه‌های کلیدی:

انسان، قرآن، کتب آسمانی، معجزه، ملاصدرا، نبوت، وحی.